

ANDRZEJ J. NORAS

ÚVOD DO NOVOKANTOVSTVÍ

Počátky a definice novokantovství

Problém novokantovství, filozofie která v Německu dominovala v letech 1860–1918, je značně komplikovaný, o čemž svědčí výchozí potíže s určením jeho počátků a taktéž se stanovením definice novokantovství. V této souvislosti Marie Szyszkowska píše: „Velice často se objevuje dojem, že se jedná o nenadálý vznik filozofického směru, o překvapivé znovuobjevení Kanta.“¹ Ve skutečnosti Kantovi stoupenci působili vždycky, ačkoliv v letech 1800–1840 prohráli s filozofií německého idealismu a teprve od roku 1860 se situace změnila ve prospěch novokantovství. Toto období je chápáno jako počátek novokantovství (zvaného rovněž novokriticismus nebo kriticismus).

Nejjednodušeji bychom mohli charakterizovat novokantovství jeho definicí, kdyby existovala. Skutečnost, že se nevyskytuje pouze jedna definice novokantovství, je způsobena hlavně tím, že se novokantovství charakterizuje různými způsoby, rozdílně se nahlíží na jeho podstatu. Problém, který vyvstává v situaci, kdy se pokoušíme pojmut podstatu novokantovství, souvisí s jeho členěním. Nejschůdnější bude, když uvedeme všechny definice tohoto filozofického směru. Zároveň je nezbytné předcházet nedorozumění a zjednodušení. Tato námitka se vztahuje na líčení novokantovství, jak je podal Bocheński, který se dopustil nejméně dvou nepřesností.² Zaprvé poukazuje na sedm směrů a říká, že pouze dva z nich zachovávaly Kantovi věrnost³ (marburská a bádenská škola), a zadruhé říká, že „novokantovství je výlučně německý filozofický směr“.⁴

Jak píše Gerhard Lehmann: „Měli bychom odlišovat novokantovství od kantovského proudu v 19. století. Samozřejmě, že novokantovství je jeho součástí.

¹ M. Szyszkowska, *Neokantyzm. Filozofia społeczna wraz z filozofią prawa natury o zmiennej treści*, Warszawa 1970, s. 12.

² I. M. Bocheński, *Europäische Philosophie der Gegenwart*, Bern – München 1951, s. 101 až 111.

³ *Tamtéž*, s. 102.

⁴ *Tamtéž*.

Ale požadavek nezastřeně navázat na Kanta byl vyřčen dávno předtím.⁵ V citovaném odstavci jsou obsaženy dvě věci, na které bude vhodné poukázat. První věc souvisí s tím, že je nezbytné, abychom novokantovství nahlíželi v širším historickém kontextu, který zahrnuje nejen filozofii 2. poloviny 19. století, ale i období, které tomu předcházelo, a také období, jež následovalo později. Například v dialogu s novokantovstvím se vyvíjela fenomenologie. Druhá neméně důležitá věc souvisí s tím, že Kantovu renesanci bychom neměli připisovat pouze novokantovství, ale kritiku Hegela je nezbytné objevovat již dříve.

Novokantovství se na scéně nevyskytlo znenadání a rovněž není záhodno říkat, že podobným způsobem skončilo. Německá filozofie postupně dospívala k tomu, aby místo vymezené Hegelovi obsadil Kant. Novokantovství se rozvíjelo postupně, a pak postupně ustupovalo do pozadí nejprve před fenomenologií a poté před mysliteli, kteří byli velice blízcí fenomenologii, i když, a to musíme zřetelně zdůraznit, vzešli z novokantovství. Mám na mysli především takové filozofy jako Nicolai Hartmann a Martin Heidegger. Nicméně novokantovství, to je třeba rovněž zdůraznit, dospělo ke konci z toho důvodu, že zmínění filozofové svůj zájem zaměřili na ontologii.

Manfred Pascher je toho názoru, že vznik novokantovství úzce souvisí s dobou, ve které se rozvíjelo. „Novokantovství bylo zčásti filozofickou školou a zčásti něčím více. Novokantovství bylo filozofickým směrem, který se po obtížných začátcích v 50. letech minulého století, kolem roku 1870, velice rychle rozvinul a od tohoto momentu až do vypuknutí první světové války vévodil v německém akademickém světě.“⁶

Naproti tomu Ernst von Aster, když zkoumá německou filozofii v letech 1830 až 1860, tzn. v období, jež následovalo bezprostředně po Hegelově smrti, pak zdůrazňuje tu skutečnost, že Evropa se ocitla ve stadiu, „[...] kdy zájem o filozofii ustupoval do pozadí, kdy vládla nedůvěra vůči filozofii, filozofům a působení filozofie. Filozofický étos porozumění světu v celku byl vystřídán ideálem ‚přísné vědy o faktech‘, ideálem vědy, která se rozvíjí v laboratořích a archivech“.⁷

Za dané situace se novokantovství Asterovi jeví jako reakce na fenomén opovržení filozofií v 60. a 70. letech 19. století. Nicméně problém je v tom, že negativní hodnocení filozofie bylo rozšířené již od chvíle, kdy zemřel Hegel. Tuto skutečnost dosvědčuje reakce na jeho filozofické dílo, která byla z velké části kritikou Hegelova myšlení.⁸ U Herberta Schnädelbacha je analýza filozofie 19. století uvedena datací vzniku a konce určitých filozofií a filozofických směrů. O počátcích se domnívá, že „...rok 1831, kdy zemřel Hegel, byl spojován s tím,

⁵ G. Lehmann, *Geschichte der Philosophie*, Bd. 9: *Die Philosophie des neunzehnten Jahrhunderts II*, Berlin 1953, s. 52.

⁶ M. Pascher, *Einführung in den Neukantianismus. Kontext – Grundpositionen – Praktische Philosophie*, München 1997, s. 7

⁷ E. von Aster, *Die Philosophie der Gegenwart*, Leiden 1935, s. 4.

⁸ Srv. A. J. Noras, *Kant i Hegel w sporach filozoficznych osiemnastego i dziewiętnastego wieku*, Katowice 2007.

co se poněkud teatrálně pojmenovalo jako „zalomení německého idealismu“.⁹ Schnädelbach zdůrazňuje, že tato událost měla u současníků dalekosáhlé důsledky, jelikož okamžitě po Hegelově smrti se „rozpoutal spor o Hegelovo dědictví“.¹⁰ Nicméně se zmiňuje o Lehmannově kritice takového způsobu uvažování. „Heslo ‚zalomení hegelianismu‘ zamlžuje skutečnost a v dějinách filozofie něco podobného nemělo místo. Rozpad Hegelovy školy (hegelovská pravice a levice), hlavně zradikalizování a přehodnocení hegelovské filozofie v době před březnovou revolucí z roku 1848, v žádném případě není koncem, ale rozvíjením určitých motivů obsažených v Hegelově filozofii.“¹¹ Důležité je, že od Langeho doby souvisí konec německého idealismu s francouzskou revolucí z července roku 1830.¹²

Většinou se poukazuje na dva prameny novokantovství: pozitivní a negativní. Pozitivním pramenem se rozumí historismus a negativní vztah ke Kantovi. Pojem dějinnosti (*Geschichtlichkeit*) se vztahuje zejména na způsob bytí lidského ducha a jeho výtvorů. Tento termín se objevoval u Hegela, Schleiermachersa a Nietzscheho, a teprve s Diltheyem vešel ve známost širšímu publiku. U Diltheye znamená základní existenciální strukturu člověka: jmenovitě skutečnost, že člověk ve svém bytí není pouze „vtažen“ do dějin, ale toto „vtažení“ je základní charakteristikou lidského bytí. Avšak historismus vede k relativismu: pravda se v dějinách proměňuje, absolutní hodnoty neexistují v žádném okamžiku dějin vyjma chvíle, kdy byl dějinný relativismus koncipován jako správný názor. Herbert Schnädelbach¹³ hovoří o dvojím chápání historismu. Zprv je historismus nahlížen jako pozitivismus humanitních věd, tzn. jako shromažďování určitých faktů, přičemž se neprovádí jejich hodnocení. Navíc mají shromážděná fakta objektivní platnost (v této souvislosti Habermas definuje historismus jako „pozitivismus věd o duchu“). Zadruhé je historismus chápán jako historický relativismus, tzn. filozofický názor, který poukazuje na dějinnou podmíněnost a proměnlivost kulturních fenoménů, a proto zavrhuje jejich absolutizování.

Druhým pramenem je vztah ke Kantovi, který je zde pojímán jako to, co jednotlivé filozofy odlišuje. Otázkou je, jak máme chápat Kantův systém. V čem spočívá těžiště Kantovy filozofie. V odpovědi na tuto otázku Traugott Konstantin Österreich (redaktor knihy Friedricha Überwega *Grundriß der Geschichte der Philosophie*) zmiňuje sedm novokantovských škol: „1. fyziologický směr (Helmholtz, Lange); 2. metafyzický směr (Liebmann, Volkelt); 3. realistický směr (Riehl); 4. logistický směr (Cohen, Natorp, Cassirer – marburská škola); 5. teoreticko-axiologický criticismus (Windelband, Rickert, Münsterberg – jihozápadní nebo-li bádenská škola, se kterou je spjatý Bauch); 6. relativistická percepcie criticismu

⁹ H. Schnädelbach, *Filozofia w Niemczech 1831–1933*, př. K. Krzemieniowa, Warszawa 1992, s. 16.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 359.

¹¹ G. Lehmann, *Geschichte der Philosophie*, Bd. 9: *Die Philosophie des neunzehnten Jahrhunderts I*, Berlin 1953, s. 11–12.

¹² H. Schnädelbach, *Filozofia w Niemczech 1831–1933...*, s. 359.

¹³ *Tamtéž*, s. 63.

(Simmel); 7. psychologický směr, který navazuje na Friese (neofriesovská škola, Nelson).¹⁴

Klasifikace, kterou vytvořil Österreich, byla prvním uspořádáním novokantovských směrů a z toho důvodu obsahuje mnoho nepřesností. Avšak v souvislosti s otázkami po novokantovství vyvstávají nejméně další dva problémy. Zaprvé během známé diskuse v Davosu, která proběhla po publikování Heideggerovy knihy *Kant a problém metafyziky*, obrátil se Ernst Cassirer na autora s následující otázkou: „Co Heidegger rozumí pod pojmem novokantovství? Kdo je tím odpůrcem, na kterého se Heidegger obrací? Myslím, že se vyskytuje jen málo pojmů, které jsou podobně obtížně definovány, jako je pojem novokantovství.“¹⁵ Cassirerovy pochybnosti sdílí Szyszkowska, když píše: „Chápat novokantovství jako doktrínu koherentní a zároveň jednoznačně definovanou je bezdůvodné a povrchní.“¹⁶

Pochybnosti potvrzují také souvislosti, za jakých novokantovství vzniklo. Dokonce datum jeho vzniku není jednoznačné, neboť historici filozofie podávají až pět možností. Když je chronologicky seřadíme, obdržíme následující data: V roce 1855 Hermann von Helmholtz (1821–1894) navrhl, aby se pozornost obrátila na Kantovu teorii poznání,¹⁷ v roce 1860 byla publikována kniha Kuno Fischera (1824–1907) *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre*.¹⁸ Ve stejném roce Fischer přednesl v Mannheimu tři přednášky na téma Kantův život a filozofie a jednu přednášku na téma nezbytnosti vytvořit kritickou filozofii.¹⁹ V roce 1862 Eduard Zeller (1814–1908) pronesl přednášku nazvanou *Über Bedeutung und Aufgabe der Erkenntnistheorie*.²⁰ V roce 1865 byla publikována nejslavnější kniha, která je v současnosti vnímána jako iniciační text novokantovství, jmenovitě kniha Otta Liebmann (1840–1912) *Kant und die Epigonen*, ve které každá kapitola končí větou: „Also muß nach Kant zurückgegangen werden.“²¹ A nakonec v roce 1866 Friedrich A. Lange (1828–1875) publikoval knihu *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*.²² „Novokantovství,“ píše Szyszkowska, nevytvořili „pouze filozofové (a mezi nimi hlavně

14 Srv. F. Überweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Bd. 4: *Die deutsche Philosophie des XIX. Jahrhunderts und der Gegenwart*, hrsg. von T. K. Österreich, Basel¹³1951, s. 417.

15 E. Cassirer – M. Heidegger, *Wykłady i dysputa w Davos*, př. A. J. Noras, in *Edukacja Filozoficzna* 17, 1994, s. 17.

16 M. Szyszkowska, *Filozofia w Europie*, Białystok 1998, s. 167.

17 H. Helmholtz, *Über das Sehen des Menschen. Ein populär wissenschaftlicher Vortrag gehalten zu Königsberg in Pr. zum Besten von Kant's Denkmal am 27. Februar 1855*, Leipzig 1855.

18 K. Fischer, *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre. Drei Vorträge*, Mannheim 1860.

19 M. Szyszkowska, *Neokantyzm...*, s. 13.

20 E. Zeller, *Über Bedeutung und Aufgabe der Erkenntnistheorie. Ein akademischer Vortrag*, Heidelberg 1862, přetisk in *Vorträge und Abhandlungen. Zweite Sammlung*, Leipzig 1877, s. 479–496, a doplněno *Zusätze*, srov. *tamtéž*, s. 496–526.

21 O. Liebmann, *Kant und die Epigonen*, Stuttgart 1865.

22 F. A. Lange, *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*, Iserlohn 1866.

Liebmann a Lange); rozhodující úloha patřila hlavně přírodovědcům (Helmholtz) a historikům (Zeller a Fischer).²³

Na druhou stranu se v rámci novokantovství objevilo takové množství způsobů vedení filozofie, že jejich jednoznačná klasifikace je vskutku nesnadným úkolem. Množství směrů, způsobů interpretace Kantovy filozofie, se kterými se setkáváme v novokantovství, má za důsledek těžkosti v definování toho, co je společné, a toho, co je odlišné u všech myslitelů, kteří nějakým způsobem následovali filozofa z Královce. Z toho důvodu vymezení novokantovství není nabíledni, ale je nutné provést další specifikace. Z dějin filozofie víme, že ze všech směrů, které se objevily v novokantovství, nejvíce pozornosti zasluhují dva z nich: marburská a bádenská škola. Jan Legowicz píše: „Na různých místech v Německu se začala studovat Kantova filozofie. Nejdůležitější z nich jsou dva, které vešly ve známost pod jmény marburská a bádenská škola.“²⁴

Návrat ke Kantovi je základním znakem novokantovství, jelikož tou dobou rozšířený názor, že je nezbytné vzdát se Hegelova panlogismu, se stal téměř všeobecně přijímanou frází. V roce 1865, jak už bylo výše zmíněno, byla zveřejněna kniha Otto Liebmannova *Kant und die Epigonen*, ve které každá kapitola končí větou: „Also muß nach Kant zurückgegangen werden“ (Je tedy třeba vrátit se ke Kantovi). Liebmann nazývá epigony všechny filozofy, kteří se ve svých zkoumáních zaměřují na „věc o sobě“, například idealisté (Fichte, Schelling, Hegel) a také realisté a empiristé (Fries, Herbart). Značný vliv na rozvoj novokantovství měl Kuno Fischer (1824–1907), který byl Liebmannovým učitelem a napsal knihy *Die Geschichte der Philosophie* a *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre* (1860). V knize *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre* rozlišuje Fischer metodu dogmatickou a kritickou.

Principy novokantovství

Filozofie se *modifikuje* v teorii vědeckého poznání, zaměřuje se na analýzu podmínek možností poznání a veškeré lidské poznání zakládá na logické bázi. V tomto smyslu je novokantovství kritické ve vztahu ke všem teoriím, které usilují najít základ pro filozofii v antropologii, a rozchod s novokantovstvím (Heidegger, Hartmann a jiní) bude ve znamení znovuobjevení antropologické dimenze filozofie. V návratu ke Kantovi bychom měli spatřovat filozofickou rezignaci na požadavek vědeckosti (exaktnosti) a zároveň obranu před snahou postavit filozofii mimo vědecky nahlíženou kulturu.²⁵ Jeden rok po publikování knihy *Kant und die Epigonen* od Liebmannova vyšla Langeho kniha *Die Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*, ve které jsou Kantovy

²³ M. Szyszkowska, *Filozofia w Europie...*, s. 167.

²⁴ J. Legowicz, *Zarys historii filozofii. Elementy doksografii*, Warszawa 1980, s. 397.

²⁵ M. Szulakiewicz, *Filozofia w Heidelbergu. Problem transcendentalizmu w heidelberskiej tradycji filozoficznej*, Rzeszów 1995, s. 62.

kategorie interpretovány fyziologicky. S touto interpretací souhlasili rovněž jiní vědci, například Hermann Helmholtz (fyziolog a fyzik). Takto chápané novokantovství se rozvíjelo především v německém akademickém prostředí v období mezi vydáním Liebmannovy knihy a koncem první světové války, kdy ustupuje do pozadí a začíná se rozvíjet fenomenologie. Klíčovou úlohu v rozvoji novokantovství sehrály instituce. V roce 1896 byl založen časopis *Kant-Studien* a v roce 1904 (sto let od Kantovy smrti) *Kantova společnost (Kantgesellschaft)*. Za vznikem časopisu a *Společnosti* stojí jeden člověk, Hans Vaihinger.

V novokantovství rozeznáváme dvě fáze. První souvisí s *Kantphilologie*, což je podrobná analýza dochovaných Kantových spisů, naproti tomu v 90. letech vzniká druhá fáze, kterou ovlivnila věta Wilhelma Windelbanda „Všichni jsme studenti Kantovi [...] Porozumět Kantovi znamená přesáhnout jeho myšlení (*Kant verstehen, heißt über ihn hinausgehen*).“²⁶ K druhé fázi novokantovství patří realistická filozofie Aloise Riehla, marburská a bádenská škola. Novokantovství se rozvíjí ve chvíli, kdy Langeho v Marburgu nahrazuje Cohen a v Heidelbergu je Fischer vyměněn Windelbandem.

Definice novokantovství není možná ze dvou důvodů. Zprvce se jedná o ne-sourodý filozofický směr, jelikož téměř každý myslitel v té době se odvolával na Kanta. Zadruhé, když z filozofů, kteří zkoumali Kantovo myšlení, vyčleníme ty, jimž záleželo na Kantově kritické filozofii, pak je pravdivá teze Janiny Kiersnowské-Suchorzewské: „Kantovo dílo, které zdědili jeho následovníci, bylo znovu rozebráno: Každý obdržel, vlastně vzal si z Kanta pouze určitou část jeho myšlení a zachází s ní *pars pro toto*.“²⁷ Když E. Cassirer definuje principy novokantovství, které jsou společné různým myslitelům, nachází jeden jmenovitě metodologický postulát, jenž souvisí s možností vést filozofii po vzoru vědy, s určením předmětu filozofie a jejího úkolu. Ale nejčastěji jsou za hlavní principy novokantovství uznávány: postulát vedení filozofie jako kritické vědecké disciplíny, apriorismus, odmítnutí exaktnosti metafyziky, fenomenalismus a agnosticismus.²⁸

Helmutu Holzheyemu se podařilo odkrýt základ, na kterém se většina filozofů dané doby shodla. Píše: „Stanovisko novokantovství, přes rozdíly mezi jednotlivými směry, je v té době jednoznačné: Zaměření na základní problémy ve vědě, kultivování racionální kultury a odmítnutí filozofie života.“²⁹ Holzhey je přesvědčen, že je možné definovat novokantovství v historickém kontextu a vymezit novokantovství od jiných filozofických proudů, se kterými vedl polemiku a soupeřil. Není možné přehlédnout ani tu skutečnost, že novokantovství ve své polemice

²⁶ W. Windelband, *Präludien. Aufsätze und Reden zur Einführung in die Philosophie* 1, Tübingen 1911, s. IV.

²⁷ J. Kiersnowska-Suchorzewska, *Metafyzika Kanta w świetle polemiki neokantystów, Przegląd Filozoficzny* 40, 1937, č. 40, s. 367.

²⁸ B. Trochimska-Kubacka, *Neokantyzm*, Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego. s. 9.

²⁹ H. Holzhey, *Der Neukantianismus*, in *Philosophie im 20. Jahrhundert* 1, *Phänomenologie, Hermeneutik, Existenzphilosophie und Kritische Theorie*, hrsg. von A. Hügli, P. Lübcke, Hamburg 1992, s. 21.

s filozofií života zároveň zápasilo s fenomenologií. Podobnost mezi novokantovstvím a fenomenologií je dalším problémem, který vyžaduje zvláštní pojednání především v situaci, kdy je rozšířen zjednodušující a zároveň nesprávný názor, který explikuje pouze rozdíly mezi novokantovstvím a fenomenologií.³⁰ O podobnostech mezi Husserlem a Paulem Natropem píše Iso Kern v knize věnované Kantovi a Husserlovi.³¹ Problém vztahu mezi novokantovstvím a Husserlem je samozřejmě mnohem složitější. Například Szyszkowská odmítá názor, podle kterého za konec novokantovství je přijat rok 1933 (v tomto roce emigroval z Německa Cassirer; připomíná, že zemřel v roce 1945; a Gustaw Radbruch v roce 1949; žil v letech 1878–1949). Szyszkowská píše: „Fenomenologie vznikla na začátku 20. století v Německu díky Edmundu Husserlovi. Ve své první fázi byla protestem namířeným proti novokantovství, které bylo v té době na vrcholu.“³²

Metafyzické interpretace Kanta

Mezi představitele metafyzického směru v novokantovství patří Otto Liebmann, Friedrich Paulsen, Max Wundt a Erich Adickes.³³ Zmínění filozofové odmítají tradiční členění Kantovy filozofie na předkritickou a kritickou periodu a namítají, že Kantův systém byl vypracován postupně a jediným Kantovým cílem bylo prokázat možnost metafyziky. Friedrich Paulsen (1846–1908) v roce 1898 publikoval dílo *Kant und seine Lehre*, které je jedním z nejreprezentativnějších výkladů metafyzického směru. Kant nemohl být odpůrcem metafyziky, jelikož jediným úkolem *Kritiky čistého rozumu* bylo vytvořit teoretickou bázi pro další *Kritiky*, ve kterých je nejdůležitější mimopřírodní svět, inteligibilní svět (*mundus intelligibilis*). Z toho důvodu Paulsen nejvíc oceňoval disertaci *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* (*O formě a principech smyslového a inteligibilního světa*) z roku 1770, ve které Kant prezentoval metodu používanou v metafyzice, transcendentální metodu. V disertaci Kant zavedl dva způsoby chápání poznání:

- a) intelektuální (racionální) poznání je poznáním předmětů, které nepůsobí na naše smysly, je poznáním věcí, jakými jsou;
- b) smyslové poznání je poznáním předmětů tak, jak se nám jeví v apriorních formách prostoru a času.

Empirické vědy jsou odkázány na smyslové poznání, kdežto metafyzika je nejvýznamnějším příkladem intelektuálního poznání. Paulsen je toho názoru, že

³⁰ Tento názor prezentují Werner Flach a Helmut Holzhey; srov. W. Flach – H. Holzhey, Einführung, in *Erkenntnistheorie und Logik im Neukantianismus*, hrsg. von W. Flach, H. Holzhey, Hildesheim 1980, s. 10.

³¹ I. Kern, *Husserl und Kant. Eine Untersuchung über Husserls Verhältnis zu Kant und zum Neukantianismus*, Den Haag 1964.

³² M. Szyszkowska, *Neokantizm...*, s. 29.

³³ Každá klasifikace uvnitř novokantovství je – jak bylo mnohokrát v textu řečeno – velice složitá, proto uvádím pouze tyto filozofy.

v důsledku členění poznání se Kantovi podařilo odstranit z metafyziky vše, co pochází ze smyslové zkušenosti, kdežto v tradiční metafyzice a přirozené teologii „smyslový element“ je obsažen. Metafyzika nahlíží inteligibilní svět v čistých rozumových pojmech, takže Bůh a duše se nacházejí mimo časoprostorovou skutečnost. Paulsen nakonec dospěl k závěru, že tím, co Kantovi umožnilo překročit dogmatickou metafyziku, byla transcendentální metoda.

Naproti tomu Max Wundt (1879–1963), autor knihy *Kant als Metaphysiker*,³⁴ kritizuje Paulsenovu percepci Kantova myšlení. Podle Wundta zdůrazňuje Paulsen obsah metafyziky (což by sugerovalo, že Kant pokračoval v dogmatické metafyzice) místo toho, aby její metodu explikoval. Podle Wundta odmítnutí tradiční metafyziky bylo obsahem tří Kritik. Krom toho Wundt podotýká, že Paulsenova chyba spočívá v tom, že zařazuje metafyziku do teoretické filozofie, přičemž základem, na kterém je vystavěna metafyzika, jsou pojmy z praktické filozofie: Kořeny metafyziky (vědy o nadmyslovém světě) jsou v pojmech praktické filozofie. Největší Paulsenův omyl je ten, že rozlišuje u Kanta dvojí metafyziku: Jednu, která souvisí se smysly, a druhou, která přináší nadmyslové skutečnosti. Přitom u Kanta se vyskytuje pouze jedna metafyzika, která je zdůvodněná různými způsoby.

Erich Adickes (1866–1928) v jubilejním roce 1924 uveřejnil knihu, jejímž tématem je „věc o sobě“ u Kanta.³⁵ Adickes je přesvědčen, že existence transsubjektivního bytí a „věci o sobě“, která působí na Já (subjekt), je pro Kanta nezpochybnitelná a srozumitelná. Tato jistota je dána realistickým nastavením psychiky. V tom, co je nám dáno *a posteriori*, tedy ve smyslovém obsahu zkušenosti, odkrývá Kant transcendentní prvek, jelikož ve smyslovém obsahu zkušenosti se projevuje „věc o sobě“. Kant nepostupuje od fenoménu k transcendenci, která má být příčinou fenoménů, ale transcenci přijímá bezprostředně. Podstata transcendence je nepoznatelná, ale samotná existence transcendence je nezpochybnitelná. „Věci o sobě“ jsou mentální předměty, tzn., že je nedokážeme poznat, ale můžeme je myslet. Východiskem, které nezdůvodňuje, je pro Kanta existence mnoha „věcí o sobě“ jako korelátů fenoménů (nejedná se o koreláty ve smyslu pojmovém, logickém, ale reálném). Kant nikdy nepochyboval o existenci „věci o sobě“. „Věc o sobě“ je postulátem Kantovy transcendentální filozofie (tuto tezi obhájí Adickes proti Vaihingerovi). Odmítnutí existence „věci o sobě“ by bylo absurdní, jelikož „věc o sobě“ je nezdůvodněnou premisou, která je naprosto jistá a základní. A dále „věc o sobě“ a fenomén nejsou zcela rozdílné skutečnosti. „Věc o sobě“ a fenomén existují reálně jako pravzor a obraz. Totéž jsoucno je nám dáno v názoru jako fenomén, a zároveň má své vlastní bytí. Adickes zdůrazňuje, že analogicky „Já o sobě“ a „empirické Já“ jsou jedno a totéž „Já“, které samo v sobě existuje mimo čas a prostor.

³⁴ M. Wundt, *Kant als Metaphysiker. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Philosophie im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 1924.

³⁵ Srv. E. Adickes, *Kant und das Ding an sich*, Berlin 1924.

Podle Adickese bylo hlavním Kantovým úkolem poskytnout nový základ racionálnímu vědění, přičemž vědění se mělo vyznačovat nutností a všeobecností. Ve svých nejskeptičtějších výpovědích o „věci o sobě“ Kant nepochybuje o tom, že existuje. Pochybuje pouze o možnosti existenci „věci o sobě“ vědecky dokázat.

Všechny problémy s porozuměním Kantovu dílu mají svoji příčinu v tom, že se u něho setkávají dvě tendence. Tendence teoretika vědění, který pociťuje potřebu založit vědění na apodikticky jistém základě, a tendence praktického (morálního) filozofa a člověka s realistickým nastavením. Z toho pramení sklon k metafyzice. Nicméně rozpory obsažené v Kantově filozofii jsou zdánlivé: Objevují se mezi jednotlivými stránkami systému a mají svoji příčinu v metodologii.

Z polštiny přeložil Mgr. Roman Madecki, Ph.D.

INTRODUCTION TO NEO-KANTIANISM

The author of the essay focuses on the history and sources of Neo-Kantianism. He points out two sources: a negative one and a positive one. The positive source is historicism and a negative relation to Kant. The concept of historicity (*Geschichtlichkeit*) relates mainly to the way of being of human spirit and its products. This term had appeared in the works of Hegel, Schleiermacher and Nietzsche, but it was only with Dilthey that it received greater publicity. Dilthey meant by the term a basic existential structure of man: namely the fact that man is not just “drawn” into history, but this “draw” is an essential characteristic of human being. The other source is the relation to Kant taken as an attribute differentiating between the individual philosophers. The return to Kant is a basic sign of Neo-Kantianism, since at the time of its emergence the opinion that it is necessary to give up Hegel’s panlogism was widely spread. The author also believes that we should regard the return to Kant as dispensation with the requirement of scientism (exactness) and also as a defense against the attempts to place philosophy outside scientifically regarded culture. The essay ends with a sketch of metaphysical exposition of Kant’s transcendental philosophy.

Prof. Dr. hab. Andrzej J. Noras
Instytut filozofii
Uniwersytet Śląski
ul. Bankowa 11
40-007 Katowice

